

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Kollárik Ferenc

Az eurózóna-válság kezelése neofunkcionalista megközelítésben

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Benczes István, D.Sc.

Egyetemi tanár

Budapest, 2022

Világgazdasági Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Kollárik Ferenc

Az eurózóna-válság kezelése neofunkcionalista megközelítésben

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Benczes István, D.Sc.

Egyetemi tanár

© Kollárik Ferenc

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	5
1. BEVEZETÉS ÉS A HIPOTÉZISEK.....	6
1.1. A kutatás háttere és a témaválasztás indoklása	6
1.2. A kutatási kérdések és a hipotézisek ismertetése	7
2. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN BEMUTATÁSA	10
2.1. A Neofunkcionalista Kutatási Program	10
2.2. A módosított neofunkcionalista keretrendszer	11
2.3. A neofunkcionalizmus tesztelése: feltáró esettanulmányok	18
3. AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI.....	21
3.1. Az Európai Gazdasági Kormányzás reformjai	21
3.2. Az Európai Bankunió	22
3.3. Az Európai Fiskális Unió	23
3.4. Összegzés, hozzájárulás az irodalomhoz és a további kutatási irányok	24
4. FŐBB HIVATKOZÁSOK.....	26
5. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK	39

1. BEVEZETÉS ÉS A HIPOTÉZISEK

1.1. A kutatás háttere és a témaválasztás indoklása

A második világháborút követően hat nyugat-európai nemzetállam (Németország¹, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg) egy teljesen új politikai entitást hozott létre. Az új szervezet hamarosan unikális jelenséggé vált a nemzetközi kapcsolatokban. Ez az egyediség a szervezet intézményi, döntéshozatali, valamint jogi rendszerének az eredményeként állt elő. A független országok ezen új vállalkozása az európai történelem egyik hatalmas sikertörténeteként értékelhető. Ennek oka, hogy az Európai Közösség (EK) – most Európai Unió (EU) – képes volt biztosítani a tartós békét a résztvevő országok között. Ezen túlmenően, 1999. január 1-jén tizenegy tagállam bevezetett egy egységes valutát is – az eurót –, mellyel az együttműködés új szakaszba lépett.

Részben ezeknek a tényeknek köszönhetően, az EU jövőjének (fejlődési pályájának) alakulása mindig is kulcskérdés volt az integráció történetében. A téma jelentősége ráadásul még inkább aktuálissá vált a 2008-2009-es pénzügyi és világgazdasági válság kirobbanását követően, amely tovább súlyosbította a Közösség² gazdasági, társadalmi és politikai problémáit.

A válság negatív hatásai az eurózónában voltak a legnyilvánvalóbbak, mivel bizonyos tagállamok szuverén adósság problémái a teljes Gazdasági és Monetáris Uniót (GMU) veszélybe sodorták. Az euróövezet és az egységes fizetőeszköz potenciális szétesése valós fenyegetést jelentett az európai projekt számára (Aslett – Caporaso [2016]; Dyson [2017]). A krízis egyértelművé tette, hogy a GMU több ok miatt sem működött megfelelően. Egyfelől nyilvánvalóvá vált, hogy a monetáris integráció eredeti architektúrájában az 1990-es évek elején nem helyeztek kellő hangsúlyt a tagállami gazdaságpolitikák összehangolására. Míg a monetáris- és árfolyampolitika valódi közös politikává vált az euróövezet tagjai számára, addig a GMU gazdasági oldala (azaz a fiskális politika) a nemzetállamok kezében maradt. Másfelől, semmilyen kockázatcsökkentő eszköz és mechanizmus sem állt az EU rendelkezésére, amellyel a potenciális válságokat kezelni tudta volna. Összességében ezek az elégtelenségek és hiányosságok lehetetlenné tették a Közösség számára, hogy hathatós intézkedéseket tegyen a helyzet kezelésére.

¹ Természetesen Németország alatt 1990-ig Nyugat-Németországot értjük.

² A szóismétlés elkerülése érdekében, az Európai Közösség, Európai Unió és európai integráció kifejezéseket felváltva, egymás szinonimájaként használjuk az értekezésben. Természetesen meg kell jegyezni, hogy ezek a fogalmak (tartalmilag) nem pontosan fedik egymást.

Felismerve ezeket a hibákat, a tagállamok elhatározták, hogy az Európai Gazdasági Kormányzás (EiGK) megerősítése érdekében reformokba kezdenek. Mindazonáltal, a szuverenitás és a gazdasági nacionalizmus (protekciónizmus) kérdése ismét a nyilvános viták homlokterébe került, ami megnehezítette a GMU működésének javítását.

A kérdéskör *elméleti* szempontból is kitüntetett jelentőségű. A tagállamok ambivalens reakciói ugyanis felvetik azt a kérdést („rejtvényt”), hogy melyik integráció-elmélet képes megfelelően magyarázni e folyamatokat. Az európai integráció története eddig világosan megmutatta számunkra, hogy a jelentősebb válságok mindig a kooperáció erősödéséhez (mélyüléséhez) vezettek. Az euró-zóna-válság, illetve a válságkezelés komplexitását tekintve azonban ez a megállapítás már nem annyira egyértelmű. Az Európai Gazdasági Kormányzás erősítése ugyanis számos kérdést és konfliktust hordoz magában, melyek bizonytalanná teszik az integrációs folyamat kimenetelét (Benczes – Kollárik [2021]; Benczes [2020]).

1.2. A kutatási kérdések és a hipotézisek ismertetése

Értekezésünkben elméleti aspektusból vizsgáljuk az euró-zóna-válság rendezését, hogy megválaszoljuk, vajon a neofunkcionalizmus hasznos elméleti keretet képes-e nyújtani a válságot követő időszakban. Ennek megfelelően a disszertáció három, egymással szorosan összekapcsolódó *kutatási kérdés* köré szerveződik, melyekkel arra keressük a választ, hogy:

- 1) detektálhatók-e olyan spillover triggerek, amelyek elég erősek ahhoz, hogy a kezdeti egyensúlyt instabillá tegyék?
- 2) a spillover triggerek vertikális intézményi kimenetekhez vezetnek-e, melyek a Gazdasági és Monetáris Unió mélyülését eredményezik?
- 3) azonosíthatók-e endogén spillover triggerek és/vagy intézményi kimenetek az Európai Bankunió (EBU), valamint az Európai Fiskális Unió (EFU) vonatkozásában?

A kutatási kérdések alapján az alábbi hipotéziseket fogalmazzuk meg:

1. hipotézis (H1): A 2008-2009-es pénzügyi és világgazdasági válság, mint exogén spillover trigger, a szuverén adósságválságon keresztül további endogén spillover triggereket generált a Gazdasági és Monetáris Unióban. A disszertáció abból az előfeltevésből indul ki, hogy a 2008-2009-es pénzügyi és világgazdasági válság egy kritikus gazdasági exogén sokkért értelmezhető. A „kritikus” jelző alatt azt értjük, hogy a sokkhatás elég erős volt ahhoz, hogy jelentős hatást gyakoroljon a Gazdasági és Monetáris Unió (és az Európai Unió) rendszerére. A válság felfedte a GMU eredeti architektúrájának gyengeségeit és rejtett problémáit. Az externális sokk nagymértékben hozzájárult az európai szuverén adósságválság kirobbanásához

2010 elején, így endogén sokká vált. Ennek eredményeként funkcionális, politikai, valamint intézményi spilloverek keletkeztek. Másként megfogalmazva, egy kezdeti külső trigger olyan kritikus elágazáshoz vezetett a GMU-n belül, amely belső triggereket hozott létre. E folyamat lényegében a spillover mechanizmus első pilléréként értelmezhető. A hipotézis ezen túlmenően azt is sugallja, hogy az európai integráció nem kizárólag a saját belső dinamikáján keresztül képes fejlődni, hanem externális tényezőknek köszönhetően is.

2. hipotézis (H2): Endogén triggerek olyan intézményi kimenetekhez vezetnek, amelyek a Gazdasági és Monetáris Unió mélyülését eredményezik. A hipotézis azt állítja, hogy azok az endogén feszültségek, amelyek a GMU nem megfelelő működéséből fakadnak, olyan válaszokat kényszerítenek ki, amelyek hozzájárulnak a vertikális integrációhoz. A vertikális integráció (mélyülés), amely a spillover mechanizmus második pillére, különböző formákat ölthet. Ennek operacionalizációját a disszertáció 2.3. alfejezetében tárgyaljuk részletesen.

A *vertikális (intézményi) kimenetek* elviekben hozzájárulnak a GMU működésének javulásához. Mindazonáltal a spillover mechanizmusnak különféle visszacsatolási típusai lehetnek. Amennyiben vertikális integráció valósul meg, az intézményi kimenetek pozitív vagy negatív visszacsatolást eredményezhetnek. Ebben az összefüggésben az egyszerű pozitív visszacsatolás egy olyan javulást jelent az integráció működésében, amely egyúttal eliminálja a meglévő triggereket (diszfunkciókat). Dinamikus pozitív visszacsatolás esetén azonban a kimenet további endogén triggerekhez vagy kritikus elágazáshoz vezet. Ezek jelenthetik például a korábbi vertikális kimenetek módosításának (vagy finomhangolásának) szükségét, de az is elképzelhető, hogy újabb kritikus elágazások (triggerek) jönnek létre, amelyek további mélyülést eredményeznek. Ez tulajdonképpen összhangban van az elmélet eredeti változatával, amely az integráció belső dinamikáját hangsúlyozza. A negatív visszacsatolás, mint harmadik lehetőség akkor jelenhet meg, ha a spillover kimeneti oldala végül nem megfelelőnek vagy egyenesen károsnak bizonyul az integrációs folyamatra nézve. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a tagállamok nem voltak képesek hatékony választ adni a triggerekre, következésképpen a meglévő diszfunkciókat másként kell kezelni.

Abban az esetben, ha *nem jön létre vertikális intézményi kimenet* (vertikális integráció), a GMU működése sem javul érdemben, hiszen a diszfunkciók, és így a triggerek a továbbiakban is fennállnak.

3. hipotézis (H3): Spillover triggerek és kimenetek egyaránt detektálhatók és azonosíthatók az Európai Bankunió (EBU) és/vagy az Európai Fiskális Unió (EFU)

tervének és megvalósításának vonatkozásában. Az európai szuverén adósságválság arra kényszerítette a tagállamokat, hogy hatékony lépéseket tegyenek a közös valuta megvédése érdekében. Ebből adódóan az Európai Gazdasági Kormányzás erősítése elengedhetetlen feladattá vált az euróövezetben. A (gazdasági) nacionalizmus újbóli térnyerésével ugyanakkor a válságrendezés meglehetősen nehéz folyamatnak bizonyult, ráadásul a tagországok közötti tehermegosztás kérdése még problémásabbá tette a reformokat. Mindezen nehézségek ellenére az országok jelentős intézkedéseket hoztak, jóllehet ezek különféle formákban nyilvánultak meg. A 3. hipotézis azt tételezi, hogy az Európai Bankunió illetve az Európai Fiskális Unió jól példázzák a spillover triggererek és kimenetek létezését.

A hipotézisek elfogadásának elméleti és gyakorlati következményei egyaránt vannak. Teoretikus szempontból azt jelentené, hogy a neofunkcionalizmus nem tekinthető egy idejétmúlt megközelítésnek, és képes érdemben magyarázni az integrációs folyamat hosszú távú alakulását. Gyakorlati szempontból pedig a GMU mélyülését vetíti előre, ami végül javíthatja az Európai Gazdasági Kormányzás hatékonyságát és az eurózóna működését.

2. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN BEMUTATÁSA

2.1. A Neofunkcionalista Kutatási Program

A disszertáció *multidiszciplináris megközelítést* alkalmaz, ami abból akad, hogy alapvetően gazdasági folyamatokat kívánunk elemezni egy olyan keretrendszerben, amely a politikatudományhoz és a nemzetközi kapcsolatok elméletéhez kötődik. Az *elméleti keretként* választott integráció-elmélet a *neofunkcionalizmus*. Ennek oka, hogy – megítélésünk szerint – valószínűleg a neofunkcionalista megközelítés képes a legjobban magyarázni az európai integrációs folyamat hosszú távú fejlődését és átalakulását.

Niemann et al. [2019] számos érvet felsorakoztatnak annak alátámasztására, hogy miért indokolt és releváns kutatási téma a neofunkcionalizmus. Először is, az elmélet transzformatív jellegű, ami arra utal, hogy a magkoncepciók és a főbb hipotézisek megtartása mellett képes magába integrálni a változásokat. Másodsor, a szóban forgó iskola olyan szereplőkként tekint az intézményekre, amelyek a fennálló rendet javítani próbálják. Ebben a felfogásban az intézmények különböznek a nemzetközi szervezetekétől, amelyek nem transzformatívak, így a meglévő *status quo*-t igyekeznek fenntartani. Természetesen az átalakulás sikeressége nagyban függ a szereplők reakcióitól. Harmadszor, a neofunkcionalizmus nem kizárólag az államokra és a kormányzati ágensekre koncentrál, hanem ezeken túlmenően a nem-kormányzati aktorokra is. Az a feltevés, hogy a nem-kormányzati szereplők (valóban) fontos szerephez jutnak az integráció alakításában kitüntetett jelentőséggel bír egy olyan világban, ahol az interdependenciák egyre növekednek. Negyedszer, az elmélet az emberi (humán) viselkedés tekintetében is dinamikus természetű, ami azt vonja maga után, hogy a racionálisnak tételezett szereplők tanulnak az ismétlődő interakciók („ismételt játékok”) tapasztalataiból, ami viszont szintén befolyásolja az integráció fejlődését. Ötödször, tágabb értelemben a neofunkcionalizmus elviekben alkalmazható lehet más regionális integrációk vonatkozásában is. Végül, habár az elmélet eredeti változata alapvetően endogén eseményekkel foglalkozik, a neofunkcionalizmus exogén sokkok magyarázatában is hasznos lehet (Niemann et al. [2019]). Ez az érvelés különösen fontos az értekezés szempontjából, hiszen a 2008-as pénzügyi és világgazdasági válság egy nyilvánvalóan exogén hatás volt.

Az 1970-es évek eleje óta számos változata jelent meg az iskolának. Disszertációnkban a Neofunkcionalista Kutatási Program (NKP) négy szakaszát (periódusát) különböztetjük meg: a

kialakulást, a visszaszorulást és átalakulást, az újjáéledést, valamint a bizonytalanságot. Az *I. táblázat* az NKP fejlődését foglalja össze saját kategorizálásunk alapján.

1. táblázat: A Neofunkcionalista Kutatási Program evolúciója

	Periódus neve	Időszak	Főbb jellemzők/témák	Főbb munkák
1	Kialakulás	1958 – 1964	<ul style="list-style-type: none"> • Az európai integráció kezdeti sikere • Az integráció-elmélet és a neofunkcionalizmus születése 	<ul style="list-style-type: none"> • Haas [1958/2004; 1961; 1964] • Lindberg [1963] • Haas and Schmitter [1964]
2	Visszaszorulás és átalakulás	1965 – 1984	<ul style="list-style-type: none"> • A “De Gaulle jelenség” • Olajválságok és protekcionizmus • A Werner-terv kudarca • ‘Euroszklerózis’ • Klasszikus intergovernmentalizmus • Interdependencia-elmélet • A neofunkcionalizmust idejétmúlt elméletté nyilvánítják • A neofunkcionalizmus átalakulása 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoffmann [1964; 1966] • Hansen [1969] • Haas [1967; 1970; 1976] • Lindberg [1965] • Lindberg and Scheingold [1970] • Nye [1968; 1970] • Schmitter [1969; 1970]
3	Újjáéledés	1985/1986 – 2008/2010	<ul style="list-style-type: none"> • Egységes Európai Okmány elfogadása • A Delors-terv • A Maastrichti Szerződés elfogadása • Egységes piac • Gazdasági és Monetáris Unió • A neofunkcionalizmus újjászületése • Liberális intergovernmentalizmus • Szupranacionális kormányzás • Alkotmányszerződés kudarca 	<ul style="list-style-type: none"> • Tranholm-Mikkelsen [1991] • Bulmer [1983] • Putnam [1988] • Moravcsik [1993; 1995; 1998] • Pierson [1996; 2000] • Stone Sweet and Sandholtz [1997; 2014] • Verdun [2002]
4	Bizonytalanság	2008/2010 –	<ul style="list-style-type: none"> • Pénzügyi és világgazdasági válság • Euró-zóna-válság • Migrációs- és menekültválság • A Covid-19 válság • Integráció vagy dezintegráció? • Újabb elméletek (pl. posztfunkcionalizmus) 	<ul style="list-style-type: none"> • Hooghe and Marks [2009] • Dehousse [2015] • Bickerton et al. [2015] • Schmidt [2016] • Schimmelfennig [2014]

Forrás: Saját táblázat és kategorizálás

2.2. A módosított neofunkcionalista keretrendszer

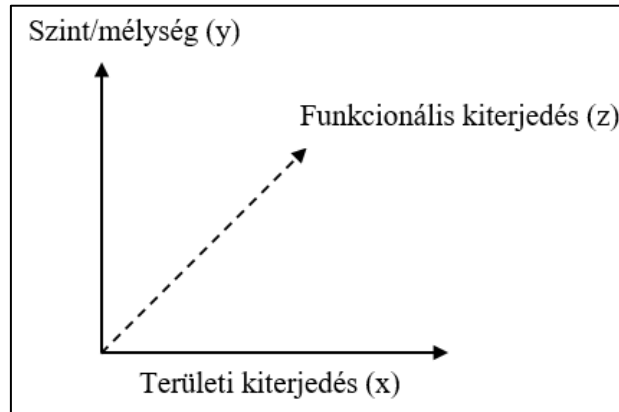
Túl azon a tényen, hogy a neofunkcionalizmus kutatásra érdemes, célunk az, hogy egy *saját analitikai keretrendszer* alkalmazásával az elmélet egy módosított változatát mutassuk be. A

korábbi munkákra építve mi is a spillover mechanizmusra összpontosítunk, ami mindig is a neofunkcionalista gondolkodás központi módszertani eleme volt. Miközben megtartjuk az elmélet alapvetéseit, a különböző változatokat egy új elemzési keretbe ötvözzük, amely, többek között, néhány konceptuális és operacionalizációs módosítást is magába foglal.

Alapvetően három oka van annak, hogy miért tartjuk szükségesnek egy új analitikai eszköz bevezetését. Először is, a kölcsönös függések jelentős mértéke következtében napjaink regionális integrációi nem tudják függetleníteni magukat a külső tényezőktől. Az EU-n kívülről érkező sokkok ugyanis eléggé erősek lehetnek ahhoz, hogy endogénné váljanak és mélyülésre kényszerítsék az integrációt. Ahogyan Hansen [1969] megjegyzi, a spillover folyamatra nagyrészt belső jelenségként tekintettek, azonban a külső faktorok, valamint a globális környezet nem kaptak szerepet az eredeti neofunkcionalista keretrendszerben. A szerző azért kritizálja a Haas-Schmitter modellt, mert az nem izolálta és mérte az integrációs folyamatra ható externális tényezőket (Hansen [1969]). Nye [1970] szintén hangsúlyozza, hogy a külső faktorok és szereplők nem igazán kaptak kellő figyelmet az eredeti változatban (Nye [1970]). Az exogén triggererek potenciális hatásainak beemelésével ugyanakkor a modell jóval komplexebb módon képes megragadni a spillover mechanizmust. Másodszor, érdemes a spillover mechanizmusra egy olyan komplex és hosszú távú folyamatként tekinteni, amely kiváltó okokra (triggererekre) és eredményekre (kimenetekre) különíthető el egyetlen modellben. Harmadszor, hasznos lehet létrehozni egy olyan modellkeretet, amely a relatíve újabb nem-kormányzati szereplők figyelembe vételével jobban adaptálható a jelenlegi világgazdaság jellemzőihez. Röviden, egy olyan módosított neofunkcionalista modellkeretet ajánlunk, amely kompakt, de mégis egyesíti magában az elmélet korábbi verzióit. Ezen túlmenően, a külső triggererek hatásainak beépítésével a neofunkcionalista érvelés tágabban is értelmezhető.

Az integráció alapvető dimenzióinak tisztázása érdekében a következő modellből indulunk ki. Az *1. ábra* egy háromdimenziós koordináta-rendszert ábrázol, amely az „integrációs teret” reprezentálja. Jelölje Ω az integrációs teret, ami három változó (dimenzió) (x , y és z) függvényében adható meg, ahol x a területi kiterjedést mutatja, y a centralizáció szintjét (a mélységet) jelöli, z pedig az együttműködés kiterjedését reprezentálja.

1. ábra: A háromdimenziós integrációs tér

Forrás: Leuffen et al. [2013] alapján saját ábra

Ennek megfelelően egy integrációs elrendezés szerkezete a következőképpen írható le matematikai formában:

$$\Omega = \Omega(x, y, z), \quad \text{ahol}$$

$x = x$ (területi kiterjedés)

$y = y$ (szint/mélység)

$z = z$ (funkcionális kiterjedés).

A területi kiterjedés (x-dimenzió) egy adott integrációs elrendezésben résztvevő országok számától függ. E tekintetben egy vagy több állam csatlakozása a tagállamok számának növekedését jelenti, mely jelenséget akár földrajzi integrációnak (integrálódásnak) vagy földrajzi spillovernek is nevezhetjük. A többi dimenzió változatlanságát feltételezve (*ceteris paribus*) a földrajzi spillover önmagában nem jelent minőségbeli változást, vagy más szóval, szorosabb és hatékonyabb együttműködést a tagországok között.

A mélység foka (y-dimenzió) az integráció centralizációs szintjére utal, és lényegében ez az, amit mi vertikális integrációnak nevezünk. Ezen a ponton két lényeges és egymással szorosan összefüggő kérdésbe ütközünk. Az elsőnek az ún. függő változó problémához van köze, amit úgy kezelünk, hogy nem feltételezünk egy világosan meghatározott (integrációs) végpontot. Ehelyett hasznosabbnak tűnik az a megoldás, hogy – összhangban Haas [1970] munkájával – az integrációs folyamatra egy olyan skálaként tekintünk, amelyen mozogni tudunk a kooperáció (szupranacionalizmus) magasabb szintje felé egy előző időponthoz képest (Haas [1970]). A skálán lehetőség nyílik arra, hogy több függő változót (kritikus mérőföldövet) azonosítsunk anélkül, hogy bármilyen végső állapotot extrapolálnánk. Ez a közelítésmód megfelel az

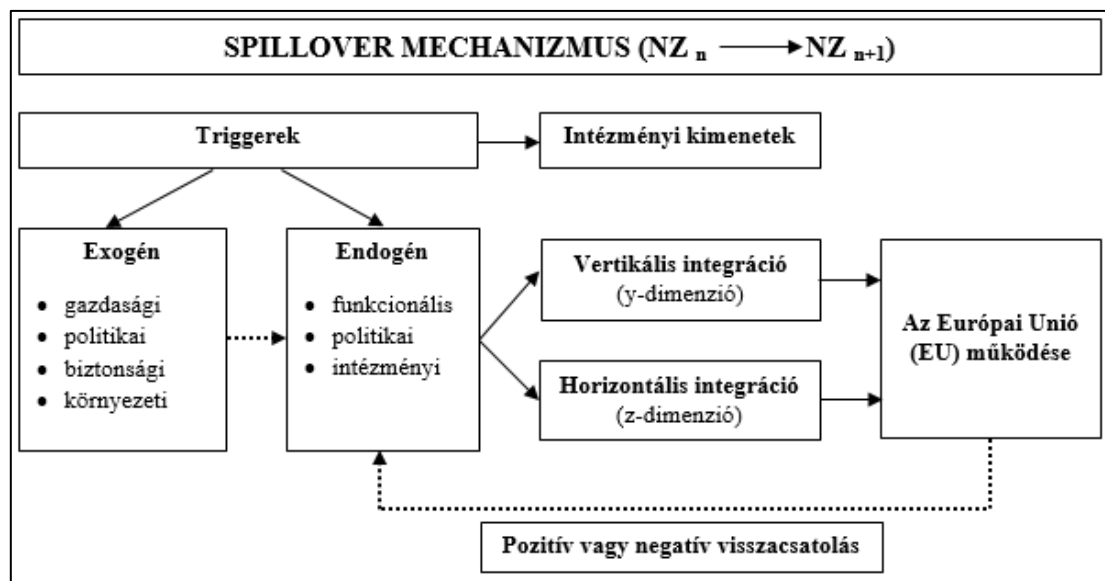
inkrementalizmus koncepciójának, ami a neofunkcionalista elmélet egyik fő karakterisztikája. Elfogadva e nézőpontot, nem teleologikus folyamatként tekintünk az európai integrációra, jóllehet implicit módon elfogadjuk annak lehetőségét, hogy valamiféle végső állapot létrejöhet nagyon hosszú távon.

Az integráció funkcionális kiterjedése (szakpolitikai lefedettsége) (z-dimenzió) azokat a szakpolitikai területeket reprezentálja, ahol a tagországok bizonyos mértékig együttműködnek egymással. Ezt a dimenziót nevezzük horizontális integrációnak. Figyelembe véve, hogy az EU-ban csaknem az összes politikaterület integrált bizonyos fokig (Stone Sweet – Sandholtz [1997]), ez a dimenzió már elérte a (kvázi) maximális kiterjedését. Ennek jelölésére átírhatjuk az integrációs tér egyenletét az alábbi formában:

$$\Omega = \Omega (x, y, z_{\max}).$$

A 2. ábra sematikus formában mutatja be analitikai keretrendszerünket.

2. ábra: A módosított neofunkcionalista keretrendszer

Forrás: Saját ábra és modell

A neofunkcionalizmus korábbi változataihoz hasonlóan, modellünk központi módszertani eleme a spillover, jóllehet némileg eltérő jelentést adunk neki. Spillover alatt azt a folyamatot (mechanizmust) értjük, amely az integrációt egy kezdeti egyensúlyi helyzetből (E_n) (semlegességi zónából, NZ_n) egy újba (E_{n+1} vagy NZ_{n+1}) tolja el. Mindaddig, amíg a kezdeti egyensúly (E_n) fennáll, az integráció az úgynevezett semlegességi zónában van. A spillover mechanizmusra tehát érdemes egyfajta komplex rendszerként tekinteni, amely két pillérre, triggerekre („kiváltó okokra”) és (intézményi) kimenetekre osztható.

A spillover triggerek lényegében olyan faktorokként határozhatók meg, amelyek a kezdeti egyensúlyi állapotot instabillá teszik. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy ezen tényezők nyomást helyeznek a tagállamokra, hogy mozdítsák ki az integrációt a semlegességi zónából. A triggereknek továbbá két típusát különböztetjük meg: az exogén és endogén triggereket.

Az exogén triggerek olyan hatások, amelyek az integráción kívülről érkeznek. Ezek lehetnek gazdasági, politikai, katonai vagy környezeti természetűek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az exogén kiváltó okoknak elég erősnek kell lenniük ahhoz, hogy endogén triggereket idézzenek elő. Másként fogalmazva: az externális hatásoknak elég erősnek kell lenniük ahhoz, hogy jelentősen „támadják” az integráció működését, és reagálásra készítsék a tagországokat.

Mindazonáltal endogén triggerek kialakulhatnak exogén okok jelenléte nélkül is. Ez a helyzet akkor áll elő, amikor a feszültségek belső problémáknak és működési hibáknak köszönhetően jelentkeznek, vagy amikor a tagállamok és/vagy szupranacionális szereplők megállapodnak a horizontális és/vagy vertikális integrálódásról. Ily módon, Tranholm-Mikkelsen [1991] nyomán, megkülönböztetünk funkcionális, politikai, illetve intézményi endogén triggereket.

Funkcionális kiváltó okok akkor jönnek létre, ha az integráció bizonyos okok miatt egy vagy több politikaterületen nem működik hatékonyan. Itt ismét kiemeljük, hogy ennek az elégtelenségnek kellően erőteljesnek kell lennie ahhoz, hogy olyan kritikus működési zavarhoz vezessen, ami instabillá teszi a kezdeti egyensúlyt. Egy funkcionális trigger önmagában csak annyit jelez, hogy a meglévő kritikus működési zavar kezelése érdekében valamilyen lépésre van szükség. Ezért elengedhetetlen, hogy a kiváltó okok ezen típusát az „elitek” döntése és akciója kísérje. Más szóval a politikai és/vagy intézményi triggerek szintén szükségesek.

Elfogadva Niemann – Ioannou [2015] keretrendszerét, a funkcionális kiváltó okok a következő elemek („indikátorok”) ellenőrzésével operacionalizálhatók: (1) az eredeti cél(ok) kitüntetett jellege, (2) az eredeti és egyéb területek közötti funkcionális interdependencia megléte, (3) alternatív funkcionális megoldások elérhetősége, (4) és a releváns szereplők percepciója. Röviden, egy funkcionális trigger akkor detektálható, amennyiben e négy tényező egyidejűleg fennáll. Az első elem olyan – egy vagy több – jelentős és/vagy sürgős szakpolitikai célra utal, amely(ek) csak további integrációval érhető(k) el, míg a funkcionális interdependencia a különböző területek közötti összekapcsolódásra, kölcsönös függésre utal (Niemann – Ioannou [2015]). Ugyanakkor a Niemann – Ioannou [2015] féle keretrendszerhez képest mi kissé eltérő módon interpretáljuk az utóbbi elemet. Neofunkcionalista modellünkkel összhangban a funkcionális interdependencia két típusát különítjük el: a horizontális és a vertikális kölcsönös

függőségeket. Horizontális interdependencián azt értjük, amikor az eredeti (politika)terület kapcsolatban áll egy másik (politika)területtel. Ez volt a helyzet például az Egységes Piac és a Gazdasági és Monetáris Unió kapcsán. Ebből következően a horizontális kölcsönös függés horizontális integrálódást vetít előre intézményi kimenetként. Ezzel szemben vertikális interdependenciáról akkor beszélhetünk, amikor az eredeti politikaterület befejezetlen, és ebből adódóan nem működik hatékonyan. Elviekben ez a típusú kapcsolat vertikális integrálódáshoz vezet. Ami a harmadik elemet illeti, a funkcionális triggerek akkor bizonyulnak erősnek, amennyiben alternatív funkcionális megoldások nem érhetőek el vagy pedig túlságosan költségesek. Végül, nagyon fontos előfeltétel az is, hogy a releváns szereplők felismerjék ezeket a funkcionális kiváltó okokat. Ez akkor történik meg, amikor a vita és érvelés szintjén is megjelennek a politikai diskurzusban (Niemann – Ioannou [2015]). Meg kell jegyezni azonban, hogy ez utóbbi elem bizonyos mértékben átfed a politikai trigger koncepciójával.

Konceptuális keretrendszerünkben a politikai trigger kategóriáját szélesebb értelemben használjuk. A politikai kiváltó okot azon politikai aktorok integratív fellépéseként definiáljuk, akik/amelyek felismerik, hogy a szupranacionális megoldások, azaz a horizontális és/vagy vertikális integrálódás, előnyösek és/vagy nélkülözhetetlenek a tagállamok számára. Politikai szereplők közé sorolunk azonban minden olyan aktort (vagy érdekcsoportot), akik/amelyek közvetlen vagy közvetett módon hatást gyakorolnak az Európai Unió politikára. Ebben az összefüggésben azok a szereplők relevánsak, akik/amelyek a további integrálódás támogatása érdekében artikulálják álláspontjukat. Itt az aktorok viszonylag széles spektrumát említhetjük, mint például a politikai pártokat, politikusokat, kormányzati és nem-kormányzati szervezeteket, érdekcsoportokat, pénzintézményeket (tágabban a pénzügyi piacokat³), belföldi vállalatokat, transznacionális és multinacionális vállalatokat (TNC-k/MNC-k) és a közvéleményt.

A politikai triggereket két tényező vizsgálatával operacionalizálhatjuk: (1) aszerint, hogy a releváns szereplők mennyire tekintik előnyösnek a szupranacionális megoldásokat, és (2) annak függvényében, hogy e szereplők milyen mértékben jelenítik meg álláspontjukat – sokkal inkább transznacionálisan, mint országosan – összehangolt módon (Niemann – Ioannou [2015]).

Végül, az intézményi trigger a szupranacionális intézmények, azaz az Európai Bizottság (EB), az Európai Parlament (EP), az Európai Bíróság (Bíróság) és az Európai Központi Bank (EKB) pro-integrációs tevékenységére utal. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a pro-integrációs

³ Amint Niemann – Ioannou [2015] megjegyzi, igaz ugyan, hogy problémás lehet a pénzügyi piacokat egységes szereplőként kezelni, ugyanakkor a válság során a fellépésük igencsak egységesnek mutatkozott. Ez a meglátás a nagyfokú bizonytalanságon, valamint a csordajelenségen alapul (Niemann – Ioannou [2015]).

akciókat egyfelől kiválthatják funkcionális disszonanciák, másrészt szupranacionális intézmények azon szándéka, hogy hatáskörüket kiterjesszék. Természetesen logikusnak tűnik, hogy a funkcionális triggerek megteremthetik e folyamat lehetőségét.

Az exogén és/vagy endogén spillover triggerek különböző intézményi kimenetekhez vezethetnek. Háromdimenziós modellünknek megfelelően így a kiváltó okok két lehetséges kimenetet eredményezhetnek: horizontális és/vagy vertikális integrálódást. Ha elfogadjuk, hogy a horizontális integráció (z-dimenzió) már elérte a maximumát (z_{max}), akkor a spillover kimenete csak a vertikális irányba (y-dimenzió) releváns. Ahogy korábban említettük, a horizontális mozgás azon politikaterületek számának változásával mérhető, amelyek esetében a tagállamok együttműködnek az integráció keretén belül.

A vertikális integrálódás új vagy már meglévő hatáskörök vagy szakpolitikák integrációs szintre történő delegálását jelenti. A folyamatnak tehát együtt kell járnia a szupranacionális szereplők (intézmények) döntéshozatalba történő bevonásával. Börzel [2005] nyomán egy háromszintű skálát javaslunk a centralizációs szint operacionalizálásához. Az első szint a *kormányközi együttműködés*, amelyet korlátozott szupranacionalitás jellemez. Ebben az esetben a Tanács játssza a fő szerepet, hiszen a meghatározó döntéshozatali szabály az egyhangúság. Mindazonáltal a szupranacionális intézményeknek is van egy nagyon korlátozott döntéshozatali jogköre. A második szint az ún. *közös döntéshozatali módszert* jelenti, ahol a Tanács és az Európai Parlament, az Európai Bizottság javaslata alapján, tárgyal a végső jogi aktusról. A gyakorlatban a Tanács egyhangúsággal vagy minősített többséggel (QMV) dönthet.⁴ A harmadik szint pedig a *szupranacionális centralizáció*, amely arra a döntéshozatali módszerre utal, ahol a nemzetek feletti intézmények kizárólagos jogosítványuk van (Börzel [2005]). Továbbá, vertikális integrálódás akkor is detektálható, ha új aktorok, intézmények, mechanizmusok jönnek létre részleges vagy teljes szupranacionális hatáskörrel. Más megközelítésben ez tulajdonképpen egyfajta horizontális integrálódás egy adott szakpolitikai területen belül.

A horizontális és/vagy vertikális integrálódás hatással van az integráció működésére, amely azután bizonyos típusú visszacsatolást eredményez. Elviekben három esetet különíthetünk el. *Pozitív visszacsatolás* akkor jön létre, amikor az intézményi kimenet javítja az EU működését. A pozitív visszacsatolás azonban további két altípusra bontható: egyszerű és dinamikus pozitív

⁴ A Lisszaboni Szerződés 2009-es hatályba lépésével a minősített többségi szavazás, illetve az együtt döntési eljárás vált a domináns szabállyá a döntéshozatali rendszerben. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 294. cikke értelmében ez az ún. rendes jogalkotási eljárás.

viSSzacSatoLásra. Egyszerű pozitív visszacsatolás akkor jelentkezik, amennyiben a kezdeti triggerek anélkül szűnnek meg, hogy újabb triggereket hoznának létre. Ebben az esetben egy stabil egyensúly (semlegességi zóna) áll be. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy az intézményi válasz (horizontális és/vagy vertikális integrálódás) oly módon kezelte az eredeti problémát, hogy közben nem generált újabbakat. Az is elképzelhető azonban, hogy a pozitív visszacsatolás instabil egyensúlyhoz vezet és újabb endogén triggereket hoz létre. Ennek hatására viszont a tagállamok újabb lépésekre szánják el magukat, amelyek újabb intézményi kimeneteket eredményeznek. Ezek az újabb triggerek az előző kimenetek utólagos módosításai vagy finomhangolásai lehetnek. A dinamikus visszacsatolásnak tehát egyfajta multiplikatív hatása van az integráció működésére. A dinamikus folyamat (visszacsatolás) akkor szűnik meg, amikor egy adott kimenet stabil egyensúlyt eredményez. Elvben *negatív visszacsatolás* is felléphet, amennyiben egy intézményi kimenetről utólag kiderül, hogy nem hatékony vagy éppen egyenesen káros. Ha ugyanis a tagállamok „rossz választ” adnak a triggerekre vagy adott esetben nem képesek hatékonyan együttműködni az új semlegességi zónán belül, akkor a kezdeti problémák (kiváltó okok) továbbra is fennállnak.

2.3. A neofunkcionalizmus tesztelése: feltáró esettanulmányok

Az értekezés feltáró esettanulmányokon keresztül vizsgálja a neofunkcionalizmus magyarázó erejét. O'Brien és Williams [2020] érvelése szerint az esettanulmány az egyik leggyakoribb vizsgálati módszer a Nemzetközi Politikai Gazdaságtan (NPG) területén. Elfogadjuk a definíciójukat, mely szerint „*[e]gy esettanulmány egy bizonyos esemény vagy téma részletes vizsgálata*” (O'Brien – Williams [2020: p. 28]).

Több oka is van annak, hogy miért éppen az esettanulmányt választottuk módszertani eszközként. Először is, célunk egy mai jelenség alapos vizsgálata. Pontosabban: az Európai Gazdasági Kormányzás két (potenciális) alkotóelemének elemzésén keresztül kívánjuk tesztelni a neofunkcionalizmus magyarázó erejét. Ezzel összefüggésben azt szeretnénk feltárni az esettanulmányok segítségével, hogy detektálhatók-e spillover triggerek és/vagy intézményi kimenetek. Másként fogalmazva, a feltáró esetek jó terepet kínálnak, hogy teszteljük a módosított neofunkcionalista keretrendszerünket (lásd 2. ábra). Dul és Hak [2008] megfogalmazásában tehát az értekezésben „elmélettesztelő” esettanulmányokat vizsgálunk (Dul – Hak [2008]), hogy el tudjuk dönteni, vajon a neofunkcionalizmus adekvát magyarázattal szolgál-e a válságkezelés kapcsán. Másodszor, figyelembe véve, hogy olyan mai jelenségeket tanulmányozunk, amelyekre nem lehetünk hatással, az esettanulmány megfelelő módszertani

eszköznek tűnik (lásd például: Yin [2014]). Harmadszor, kutatási témánk és modellünk jellege és komplexitása nem igazán teszi lehetővé egyéb módszerek – mint például kísérlet, felmérés, ökonometria, stb. – alkalmazását. Ahogy Kornai János [2019] is aláhúzza, léteznek olyan rendszerek, szervezetek és jelenségek, amelyek túlságosan is összetettek ahhoz, hogy matematikailag modellezzük őket (Kornai [2019]). Negyedszer, a főbb neofunkcionalista munkák szintén ezt a módszert preferálták az elmélet magyarázó erejének igazolásához (pl. Haas [1958], Tranholm-Mikkelsen [1991]). E tekintetben tehát a saját elemzési keretünk, valamint a feltáró esettanulmányok szorosan összekapcsolódnak, hiszen módosított modellünket alkalmazzuk az esetek vizsgálatakor.

Két esetet került kiválasztásra: az *Európai Fiskális Unió (EFU)* és az *Európai Bankunió (EBU)*. Az *esetválasztást* a következő érvek igazolják. A válságot megelőző időszakban nem léteztek igazán hatékony eszközök az Európai Gazdasági Kormányzás fiskális és pénzügyi pillérei esetében (Szijártó [2018]). E két terület közötti szoros kapcsolat az ún. „ördögi kör” formájában azonban az egész rendszert sebezhetővé teszi. Ennek jelentőségét és kockázatait a 2012-es „Négy Elnök Jelentése” is kiemelte, amely egy „Valódi Gazdasági és Monetáris Unió” ötletét vázolta fel (Rompuy [2012b]). Mindebből következően tehát a Bankunió, valamint a Fiskális Unió szimultán létrehozása egy minőségi változást jelentene a GMU architektúrájában. Mindazonáltal, elsősorban az eltérő preferenciáknak köszönhetően, egy aszimmetrikus előrehaladás tapasztalható az említett két területen (Benczes – Kollárik [2021]).

A szuverén adósságválság felszínre hozta a Gazdasági és Monetáris Unió számos aszimmetriáját, problémáját és hiányosságát. Az a tény, hogy a költségvetési politikák az eurózóna tagállamok kezében maradtak, olyan funkcionális feszültséghez vezetett, amelyet kezelniük kellett az országoknak. A fiskális unió (potenciális) létrehozása éppen ezért került a viták előterébe 2012-ben (Rompuy [2012a]). Ennek ellenére a fiskális unió ötlete meglehetősen ellentmondásos, mivel a tagországoknak számos különböző és eltérő preferenciájuk van. Igaz ugyan, hogy az euróövezet védelme – mint közjószág – közös érdek, azonban a tehermegosztás jelentős érdekütközésekhez vezet (Benczes [2020]). Ebből a nézőpontból akár úgy is érvelhetünk, hogy a spillover triggerek és hatások megléte közel sem nyilvánvaló. Következésképpen a fiskális unió esetének vizsgálata jó választásnak bizonyul a neofunkcionalizmus teszteléséhez, így ez az egyik választott esettanulmányunk.

A krízis előtt az országok jelentős hatáskörrel rendelkeztek a bankjaik felett (Epstein – Rhodes [2016]). A pénzügyi intézmények szabályozása és felügyelete annak ellenére a tagállamok kezében volt, hogy az Egységes Piac már 1993-ban megkezdte működését (Benczes [2019];

Buda [2015]. Ugyanakkor, amint De Rynck [2016] is megjegyzi, egy nemzetek feletti felügyeleti hatóság ötlete már több mint két évtizede jelen van szakpolitikai körökben. Az adósságválság kirobbanását követően – 2012 júniusában az EU – az EU elhatározta a bankfelügyelet szupranacionális szintre történő delegálását. Ez egyfelől áttörésként értékelhető a Bankunió felé vezető úton, másfelől viszont több tagállam is hangsúlyozta a nemzeti ellenőrzés elvesztését bizonyos hatáskörök vonatkozásában (De Rynck [2016]). Ezt az ambivalenciát Donnelly [2014] az új mechanizmusok és a pénzügyi stabilitás iránti funkcionális és politikai igény között feszülő ellentétként írja le (Donnelly [2014]). Más megközelítésben ez nem egyéb, mint a Nemzetközi Politikai Gazdaságtanból ismert klasszikus elosztási probléma. Ezek szerint tehát a pénzügyi stabilitás biztosítása közjóságnak tekinthető, a vita alapvetően két fő kérdés körül zajlik. Az első kérdés a Bankunió (a közjóság) finanszírozásáról (tehermegosztásáról) szól, míg a második a tagállamok és az EU közötti hatáskörmegosztásra koncentrál. Mindezek alapján a másik választott esettanulmány a Bankunió.

3. AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI

3.1. Az Európai Gazdasági Kormányzás reformjai

A szuverén adósságválság kirobbanása után a GMU-országoknak azonnali lépéseket kellett tenniük annak érdekében, hogy megvédjék az egységes valutát és az eurózónát. Ugyanakkor a neofunkcionalista érvelésnek megfelelően nyilvánvalóvá vált, hogy a felszín alatti gondok és a rendszerszintű hiányosságok csak az Európai Gazdasági Kormányzás megerősítésével kezelhetők. Az endogén triggererek elég erősek voltak tehát ahhoz, hogy instabillá tegyék a kezdeti egyensúlyi helyzetet. Következésképpen a tagállamoknak az integráció mélyítésével kellett volna reagálniuk a GMU befejezetlenségére. Ez a folyamat – legalábbiban elviekben – az eurózóna hosszú távú stratégiájának részévé vált. A 2. táblázat az EiGK válságot megelőző aszimmetrikus és félkész szerkezetét mutatja.

2. táblázat: Az Európai Gazdasági Kormányzás rendszere a válság előtt

	1. pillér: Monetáris politika	2. pillér: Fiskális politika	3. pillér: Pénzügyi szabályozás	4. pillér: „Puha” gazdasági kormányzás
Célok	Árstabilitás	Közpénzügyek fenntarthatósága	Pénzügyi stabilitás	Harmonizáció és információcsere
Eszközök	<ul style="list-style-type: none"> Az Európai Központi Bank (EKB) konvencionális eszközei 	<ul style="list-style-type: none"> Nincsenek hatékony eszközök Stabilitási és Növekedési Paktum (SNP) Módosított Stabilitási és Növekedési Paktum (SNP) 	<ul style="list-style-type: none"> Nincsenek hatékony eszközök ‘Puha’ eszközök: (Pénzügyi Szolgáltatások Akcióterv; Lámfalussy-folyamat) Külső eszközök: (Bázel I és Bázel II szabályok) 	<ul style="list-style-type: none"> Átfogó Gazdaságpolitikai Iránymutatások (BEPGs) Foglalkoztatás-politikai Iránymutatás Makrogazdasági párbeszéd Szociális párbeszéd Nyitott koordináció (releváns szakpolitikai területeken)

Forrás: Saját táblázat Szijártó [2018] alapján kisebb módosítással

A leghatékonyabb pillér a monetáris politika volt, hiszen az Európai Központi Bankot szupranacionális hatáskörrel ruházták fel a GMU-n belül. Ami a második pillért illeti, a tagállamok nem hoztak létre nemzetek feletti fiskális politikát. Ez a hiányosság egy Pareto-inferior megoldás volt, amely fontos funkcionális nyomást eredményezett. Egy valódi költségvetési unió kialakítása helyett az Amszterdami Szerződés második legjobb megoldásként életre hívta a Stabilitási és Növekedési Paktumot (SNP), hogy ellenőrizze az

országok közpénzügyeit. Ezen túlmenően a fiskális pillér kiegészült a „puha” gazdasági kormányzás különböző elemeivel (negyedik pillér). Ezek az elemek a harmonizáció és az információcsere által könnyítették meg a gazdasági együttműködést. Végül, a pénzügyi rendszer szabályozása (harmadik pillér), hasonlóan a fiskális politikához, a (nemzet)államok kezében maradt, ami szintén látens funkcionális feszültségekhez vezetett. Ezt a területet különféle puha eszközök (kezdeményezések) és külső szabályok (Bázel I és II) jellemezték.

Az eurózána-válság és az EiGK reformjainak elemzése alapján, illetve összhangban az irodalommal (különösen Baldwin – Giavazzi [2015]; Dyson [2017]; Hooghe – Marks [2019]; Jones et al. [2015]; Lefkofridi – Schmitter [2015] nyomán) elfogadjuk az első hipotézisünket (H1). Eszerint **„a 2008-2009-es pénzügyi és világgazdasági válság, mint exogén spillover trigger, a szuverén adósságválságon keresztül további endogén spillover triggereket generált a Gazdasági és Monetáris Unióban.”** Modellünknek megfelelően tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Nagy Recesszió egy kritikus exogén gazdasági triggerként értelmezhető, amely elég erős volt ahhoz, hogy instabil egyensúlyhoz vezessen és endogén triggereket generáljon. A fejezet utolsó részében az EiGK elemeit vizsgáltuk meg, amelyek meglehetősen bonyolulttá tették a GMU szerkezetét. Egyfelől azt találtuk, hogy a szuverén adósságválság a fiskális és gazdasági együttműködés megerősödéséhez vezetett a GMU-ban. Másfelől, a gazdasági kormányzás új komponensei többnyire kormányközi alapon jöttek létre, jóllehet a szupranacionális intézmények is fontos szerephez jutottak néhány esetben. Annak ellenére tehát, hogy számos új mechanizmust és szabályt vezettek be a válság időszakában, az említett megoldások egyike sem vezetett vertikális integrálódáshoz. Másként fogalmazva: egyik sem volt képes érdemben alátámasztani a neofunkcionalista logikát. Ezzel szemben a „Négy Elnök Jelentése” (Rompuy [2012a]) egy jóval ambiciózusabb javaslatcsomagot tett le az asztalra, amely már a GMU mélyülését vetítette előre.

3.2. Az Európai Bankunió

Befejezetlensége ellenére, a Bankunió egy valóban szupranacionális megoldásként értékelhető az Európai Gazdasági Kormányzás rendszerében, amely tekintélyes szuverenitás-transzfert eredményezett. Neofunkcionalista modellünk alapján sikerült a különböző triggereket beazonosítani, melyek aztán vertikális integrálódáshoz vezettek. Vagyis a GMU felfelé mozdult el az y-dimenzióban. Ily módon a spillover mechanizmus által az integráció kimozdult a semlegességi zónából, és egy új egyensúly felé tolódott el, amely végső soron javította az EU működését.

Az Európai Bankunió esettanulmányán keresztül az endogén triggerek valamennyi típusát (funkcionális, politikai, intézményi) sikerült feltárni. Ez lényegében azt jelenti, hogy a politikai szereplők (elitek) és a szupranacionális aktorok kulcsszerepet játszottak a GMU befejezetlenségéből fakadó funkcionális triggerekre adott válasz kapcsán. Továbbá, ezek a kiváltó okok vertikális integrálódáshoz vezettek, ami javította az integráció működését. Összességében tehát az EBU esete igazolja második hipotézisünket (H2), mely szerint az **„endogén triggerek olyan intézményi kimenetekhez vezetnek, amelyek a Gazdasági és Monetáris Unió mélyülését eredményezik.”** Továbbá, a Bankunió intézményi kimenetei alapján elfogadjuk harmadik hipotézisünket is (H3), amely azt állítja, hogy **„spillover triggerek és kimenetek egyaránt detektálhatók és azonosíthatók az Európai Bankunió (EBU) és/vagy az Európai Fiskális Unió (EFU) tervének és megvalósításának vonatkozásában.”** Mindazonáltal szükséges megjegyezni, hogy a Bankunió még mindig félkész állapotban van, így ennek befejezése a közeljövő egyik fontos feladata marad.

3.3. Az Európai Fiskális Unió

Végezetül, az utolsó alfejezetben az Európai Fiskális Unió (EFU) esetét elemeztük. Egy teljes EFU létrehozása lenne a másik fő eleme az Európai Gazdasági Kormányzásnak. A fiskális föderalizmus ugyanis erősítené a GMU gazdasági (kölségvetési) pillérét, azonban három alapvető tényező is akadályozza az EFU kialakítását. Először is, egy nemzetek feletti költségvetési unió megkövetelné a főbb fiskális funkciók uniós szintre történő delegálását. A tagállamok azonban jelenleg nem akarják feladni szuverenitásukat ezen a területen. Paradox módon éppen ennek a szuverenitási dilemmának köszönhetően erősítették az országok a fiskális kormányzást marginális (Pareto-inferior) megoldások segítségével. Neofunkcionalista modellünknek megfelelően ez azt jelenti, hogy a fennálló triggerek ellenére a tagországok marginális (többnyire kormányközi) megoldásokkal válaszoltak a krízisre. Ezek a reakciók enyhítették ugyan középtávon a funkcionális nyomásokat, de az alapvető feszültségek továbbra is léteznek. Végül, előbb-utóbb meg kell oldani a konceptualizációs problémát is, ami azt jelenti, hogy szükséges lesz az Európai Fiskális Uniónak egy világos és egységes definíciójáról megállapodni annak érdekében, hogy az optimális intézményi struktúráról tárgyalni lehessen. Az elemzés alapján tehát azt a következtetést vontuk le, hogy az erős funkcionális, (EU-szintű) politikai és néhány intézményi trigger ellenére, az EFU implementációs folyamata megállt. Mindezek ellenére egyetértünk azokkal a megfigyelőkkel, akik szerint egy nemzetek feletti megoldás (egy fiskális unió vagy fiskális föderáció) elkerülhetetlen lesz hosszú távon. Összefoglalva, az **Európai Fiskális Unió** (hiánya) **csak részben támasztja alá a harmadik**

hipotézist (H3), azaz míg funkcionális és intézményi triggererek felfedezhetők, addig az eltérő nemzeti preferenciák gátat szabnak a politikai triggereknek. Ebből következően a vertikális intézményi kimenetek hiánya miatt a GMU fiskális oldala továbbra is befejezetlen.

3.4. Összegzés, hozzájárulás az irodalomhoz és a további kutatási irányok

Értekezésünkben egy rendkívül komplex rendszernek, a Gazdasági és Monetáris Uniónak, közvetve pedig az egész Európai Uniónak a fejlődési trajektóriáját próbáltuk megragadni. Ennek érdekében a Neofunkcionalista Kutatási Programot hívtuk segítségül, amely lehetővé tette a válság utáni események rendszerezését és leírását elméleti perspektívából. Fő célunk az volt, hogy teszteljük a neofunkcionalista megközelítés magyarázó erejét a bizonytalansági szakaszban. Azt találtuk, hogy az Európai Gazdasági Kormányzás bonyolult architektúrája ellenére, a GMU egy kritikus mérföldkőhöz érkezett a pénzügyi szabályozás terén (harmadik pillér). Az Európai Bankunió létrehozása jelentős válaszlépés volt a meglévő feszültségekre. Az ezen a területen megfigyelt szuverenitás-transzferrel összhangban arra a következtetésre jutottunk, hogy a neofunkcionalizmus még mindig releváns iskola az integráció hosszú távú fejlődésének magyarázatában. Természetesen a GMU (és az EU) távol van még egy teljes gazdasági föderalizmustól, azonban az NKP és az elméleti keretünk jó szolgálatot tehet az EU fejlődési tendenciájának vizsgálatában.

A disszertáció három módon kíván *hozzájárulni a hazai és nemzetközi szakirodalomhoz*. Először is, az integráció-elméletek, valamint ezek alkalmazásai rendkívül alulkutatott területnek számítanak Magyarországon. Ennek megfelelően, nem találhatók meg olyan munkák a hazai irodalomban, amelyek az Európai Uniót neofunkcionalista keretben vizsgálják. Elsődlegesen az értekezés arra vállalkozik, hogy ezt a hiányt pótolja. Másodsor, a disszertáció a 2008-2009-es válság utáni eurózónát elemzi, vagyis kiterjeszti az elméleti vizsgálódás időhorizontját erre az időszakra. Tulajdonképpen arra keressük a választ, hogy az elmélet kielégítő módon képe-e magyarázni a gazdasági kormányzás reformját. Végül, az értekezésben egy saját elemzési keretrendszer alkalmazunk, amely a neofunkcionalista elmélet kissé módosított változata. A korábbi neofunkcionalista munkák alapján egy új konceptuális és módszertani keretet alkalmazunk az Európai Gazdasági Kormányzás esetének vizsgálatára.

Természetesen a disszertációt több irányba is tovább lehet fejleszteni. Itt és most három lehetséges irányt említünk meg. Elsőként lehetőség mutatkozik a módosított neofunkcionalista modell további finomítására. Másodsor, a keretrendszer felhasználható más politikaterületek

(pl. közös kül- és biztonságpolitika) eseteinek és eseményeinek elemzésére is. Végül, a modell jó szolgálatot tehet más regionális integrációk fejlődésének vizsgálatában is.

4. FŐBB HIVATKOZÁSOK

- ACHARYA, Viral V. and STEFFEN, Sascha [2017]: The Importance of a Banking Union and Fiscal Union for a Capital Markets Union. *Discussion Paper 062*, European Commission, pp. 1-34.
- ANGELONI, Ignazio [2015]: The Single Supervisory Mechanism. *European Economy*, Issue 3, pp. 43-55.
- ASLETT, Kevin and CAPORASO, James [2016]: Breaking Up is Hard to Do: Why the Eurozone Will Survive? *Economies*, Vol. 4, No. 21, pp. 1-16.
- BALASSA, Béla [1961]: *The Theory of Economic Integration*. Richard D. Irwin, Inc., Homewood, Illinois.
- BALDWIN, Richard and GIAVAZZI, Francesco [2015]: Introduction. In: BALDWIN, Richard and GIAVAZZI, Francesco [eds., 2015]: *The Eurozone Crisis. A Consensus View of the Causes and a Few Possible Solutions*. CEPR Press, London.
- BALDWIN, Richard and WYPLOSZ, Charles [2020]: *The Economics of European integration*. McGraw-Hill Education, London.
- BENCZES István [2013]: The Impossible Trinity of Denial. European Economic Governance in a Conceptual Framework. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 39 E/2013, pp. 5-21.
- BENCZES István [2018a]: Az euróövezet válságrendezése a liberális kormányköziség elméletének értelmezésében. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 65, pp. 923-948.
- BENCZES István [2019]: Az európai bankunió politikai gazdaságtana. *Köz-Gazdaság*, No. 4, pp. 48-62.
- BENCZES István [2020]: *Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- BENCZES István, CSÁKI György and SZENTES Tamás [2009]: *Nemzetközi gazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENCZES István and KUTASI Gábor [2010]: *Költségvetési pénzügyek*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BICKERTON, Christopher, HODSON, Dermot and PUETTER, Uwe [2015]: The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post-Maastricht Era. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 4, pp. 703-722.
- BORDO, Michael, MARKIEWICZ, Agnieszka and JONUNG, Lars [2011]: A Fiscal Union for the Euro: Some Lessons from History. *CESifo Economic Studies*, Vol. 59, No. 3, pp. 449-488.
- BÖRZEL, Tanja [2005]: Mind the gap! European integration between level and scope. *Journal of European Public Policy*, Vol. 12, No. 2, pp. 217-236.
- BRUNNERMEIER, Markus, JAMES, Harold and LANDAU, Jean-Pierre [2016]: *The Euro and the Battle of Ideas*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- CAPOCCIA, Giovanni and KELEMEN, R. Daniel [2007]: The Study of Critical Junctures. Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics*, Vol. 59, No. 3, pp. 341-369.
- CAPORASO, James and RHODES, Martin [eds., 2016]: *The Political and Economic Dynamics of the Eurozone Crisis*. Oxford University Press, Oxford.
- CAPIELLO, Stefano [2015]: The EBA and the Banking Union. *European Business Organization Law Review*, Vol. 16, No. 3, pp. 421-437.
- CHANG, Michele [2013]: Fiscal Policy Coordination and the Future of the Community Method. *Journal of European Integration*, Vol. 35, No. 3, pp. 255-269.
- COOPER, Ian [2011]: The Euro-Crisis as the Revenge of Neo-Functionalism. *EU Observer*, 21 September.

- COPELOVITCH, Mark, FRIEDEN, Jeffry and WALTER, Stefanie [2016]: The Political Economy of the Euro Crisis. *Comparative Political Studies*, Vol. 49, No. 7, pp. 811-840.
- COTTARELLI, Carlo [2016]: A European Fiscal Union: the Case for a Larger Central Budget. *Economia Politica*, Vol. 33, No. 1, pp. 1-8.
- DABROWSKI, Marek [2015]: Monetary Union and Fiscal and Macroeconomic Governance. Discussion Paper 013, European Commission, pp. 1-44.
- DABROWSKI, Marek [2016]: The Future of the European Union: Towards a Functional Federalism. *Acta Oeconomica*, Vol. 66, No. 1, pp. 21-48.
- DE GRAUWE, Paul [2018]: *Economics of Monetary Union*. Twelfth edition, Oxford University Press, Oxford, United Kingdom.
- DEMERTZIS, Maria and WOLFF, Guntram [2020]: What Are the Prerequisites for a Euro Area Fiscal Capacity? *Journal of Economic Policy Reform*, Vol. 23, No. 3, pp. 342-358.
- DE RYNCK, Stefaan [2016]: Banking on a union: the politics of changing eurozone banking supervision. *Journal of European Public Policy*, Vol. 23, No. 1, pp. 119-135.
- DESLANDES, Jerome Jean Philippe, DIAS, Cristina Sofia Pacheco and MAGNUS, Marcel [2019]: Banking Union: Completing the Single Rule Book. *Briefing*, European Parliament, pp. 1-7.
- DIEZ, Thomas and WIENER, Antje [2019]: Introducing the Mosaic of Integration Theory. In: WIENER, Antje, BÖRZEL, Tanja and RISSE, Thomas [eds., 2019]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- DUL, Jan and HAK, Tony [2008]: *Case Study Methodology in Business Research*. Elsevier, Oxford.
- DYSON, Kenneth [2017]: Playing for High Stakes: The Eurozone Crisis. In: DINAN, Desmond, NUGENT, Neill and PATERSON, William E. [eds., 2017]: *The European Union in Crisis*. Palgrave Macmillan, London.

- EBF [Web]: Banking Union – Where We Stand. <https://www.ebf.eu/>
- EPSTEIN, Rachel and RHODES, Martin [2016]: International in Life, National in Death? Banking Nationalism on The Road to a Banking Union. In: CAPORASO, James and RHODES, Martin [eds., 2016]: *The Political and Economic Dynamics of the Eurozone Crisis*. Oxford University Press, Oxford.
- EUROPEAN COMMISSION [2012a]: Proposal for a Council Regulation Conferring Specific Tasks on the European Central Bank Concerning Policies Relating to the Prudential Supervision of Credit Institutions. COM(2012) 511 final, 12 September 2012, Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/>.
- EUROPEAN COMMISSION [2012b]: A Blueprint for a Deep and Genuine Economic and Monetary Union – Launching a European Debate. COM(2012) 777 final, 28 November 2012, Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/>.
- EUROPEAN COMMISSION [Web]: Single Resolution Mechanism. <https://ec.europa.eu/>.
- FRANKEL, Jeffrey A. [2015]: Causes of Eurozone Crises. In: BALDWIN, Richard and GIAVAZZI, Francesco [eds., 2015]: *The Eurozone Crisis. A Consensus View of the Causes and a Few Possible Solutions*. CEPR Press, London.
- FUEST, Clemens and PEICHL, Andreas [2012]: European Fiscal Union. What Is It? Does It Work? And Are There Really No Alternatives? *IZA Policy Paper*, No. 39, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- GADATSCH, Niklas, HOLLMAYR, Jodef and STÄHLER, Nikolai [2018]: Thoughts on a Fiscal Union in EMU. *German Economic Review*, Vol. 20, No. 4, pp. 360-384.
- GARCIA, David and VACCA, Paolo [2016]: A Budgetary Capacity for the Eurozone: A Federalist View. *Policy Brief*, No. 3, Union of European Federalists, pp. 1-18.
- GROOM, Arthur [1978]: Neofunctionalism: A Case of Mistaken Identity. *Political Science*, Vol. 30, No. 1, pp. 15-28.

- GYÖRFFY Dóra [2018]: *Trust and Crisis Management in the European Union: An Institutional Account of Success and Failure in Program Countries*. Palgrave Macmillan.
- HAAS, Ernst [1958]: Review: Persistent Themes in Atlantic and European Unity. *World Politics*, Vol. 10, No. 4, pp. 614-628.
- HAAS, Ernst [1961]: International Integration: The European and the Universal Process. *International Organization*, Vol. 15, No. 3, pp. 366-392.
- HAAS, Ernst [1964]: *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*. Stanford University Press, Stanford.
- HAAS, Ernst [1967]: The Uniting of Europe and the Uniting of Latin America. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 5, No. 4, pp. 315-343.
- HAAS, Ernst [1970]: The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. *International Organization*, Vol. 24, No. 4, pp. 607-646.
- HAAS, Ernst [1976]: Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration. *International Organization*, Vol. 30, No. 2, pp. 173-212.
- HAAS, Ernst [2001]: Does Constructivism Subsume Neo-Functionalism? In: CHRISTIANSEN, Thomas, JORGENSEN, Knud Erik, and WIENER, Antje [eds., 2001]: *The Social Construction of Europe*. Sage Publications, London.
- HAAS, Ernst [1958/2004]: *The Uniting of Europe: Political, social and economic forces, 1950-1957*. Stanford University Press, Notre Dame, Indiana.
- HAAS, Ernst and SCHMITTER, Philippe [1964]: Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America. *International Organization*, Vol. 18, No. 4, pp. 705-737.
- HAGEN von, Jürgen [2014]: Governance of the Euro Area: Fiscal Union, Debt Union, Fiscal Freedom. *Wirtschaftsdienst*, Vol. 94, No. 1, pp. 23-27.

- HALL, Peter A. and TAYLOR, Rosemary C. R. [1996]: Political Science and the Three New Institutionalism. *MPIfG Discussion Paper*, No. 96/6, Max Planck Institute für Gesellschaftsforschung, Köln.
- HALMAI Péter [2020a]: *Európai gazdasági integráció*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- HALMAI Péter [2020b]: *Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN, Stanley [1966]: Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe. *Daedalus*, Vol. 95, No. 3, pp. 862-915.
- HOOGHE, Liesbet and MARKS, Gary [2009]: A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, Vol. 39, No. 1, pp. 1-23.
- HOOGHE, Liesbet and MARKS, Gary [2019]: Grand theories of European integration in the twenty-first century. *Journal of European Public Policy*. Vol. 26, No. 8, pp. 1113-1133.
- HOWARTH, David and QUAGLIA, Lucia [2014]: The Steep Road to European Banking Union: Constructing the Single Resolution Mechanism. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52, Annual Review, pp. 125-140.
- HOWARTH, David and QUAGLIA, Lucia [2018]: The Difficult Construction of a European Deposit Insurance Scheme: A Step Too Far in Banking Union? *Journal of Economic Policy Reform*, Vol. 21, No. 3, pp. 190-209.
- IARA, Anna [2016]: Revenues for EMU: A Contribution to the Debate on Fiscal Union. *CESifo Economic Studies*, pp. 301-331.
- IOANNOU, Demosthenes, LEBLOND, Patrick and NIEMANN, Arne [2015]: European Integration and the Crisis: Practice and Theory. *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 2, pp. 155-176.

- JONES, Erik, KELEMEN, Daniel and MEUNIER, Sophie [2015]: Failing Forward? The Euro Crisis and the Incomplete Nature of European Integration. *Comparative Political Studies*, pp. 1-25.
- JUNCKER, Jean-Claude [2015]: Completing Europe's Economic and Monetary Union. European Commission, Brussels.
- KAKOL, Magdalena [2017]: Designing a Fiscal Union for the Euro Area. *Ekonomia i Prawo* (Economics and Law), Vol. 16, No. 4, pp. 413-432.
- KELEMEN, R. Daniel [2019]: Federalism and European Integration. In: WIENER, Antje, BÖRZEL, Tanja and RISSE, Thomas [eds., 2019]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- KENGYEL Ákos [ed., 2020]: *Európai Unió politikák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KORNAI János [2019]: A gondola erejével? A közgazdászok szakmai és közéleti dilemmáiról. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 65, pp. 117-133.
- LE CACHEUX, Jacques [2007]: Funding the EU Budget with a Genuine Own Resource: The Case for a European Tax. *Studies and Research*, Notre Europe, No. 57, pp. 1-36.
- LEFKOFRIDI, Zoe and SCHMITTER, Philippe [2015]: Transcending or Descending? European Integration in Times of Crisis. *European Political Science Review*, Vol 7, No. 1, pp. 1-20.
- LEUFFEN, Dirk, RITTBERGER, Berthold and SCHIMMELFENNIG, Frank [2013]: *Differentiated Integration – Explaining Variation in the European Union*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- LINDBERG, Leon [1963]: *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford University Press, Stanford, California.
- LINDBERG, Leon [1965]: Decision Making and Integration in the European Community. *International Organization*, Vol. 19, No. 1, pp. 56-80.

- LINDBERG, Leon and SCHEINGOLD, Stuart A. [1970]: *Europe's Would-Be Polity. Patterns of Change in the European Community*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- LOSONCZ Miklós [2014]: *Az államadósság-válság és kezelése az EU-ban*. TRIMESTER Bt., Tatabánya.
- MARJÁN Attila [2013]: *Európai gazdasági és politikai föderalizmus*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- MÉRŐ Katalin [2012]: A bankszabályozás kihívásai és változásai a pénzügyi-gazdasági válság hatására. *Verseny és szabályozás*, Vol. 5, No. 1, pp. 129-166.
- MÉRŐ Katalin and PIROSKA Dóra [2013]: A makroprudenciális bankszabályozás és –felügyelés keretrendszerének kialakulása. *Hitelintézeti Szemle*, Vol. 12, No. 4, pp. 306-325.
- MÉRŐ Katalin and PIROSKA Dóra [2017]: Az Európai Bankunió reformja – a makroprudenciális felhatalmazások rendszerének újragondolása a kelet- és közép-európai országok szemszögéből. *Külgazdaság*, Vol. 61, pp. 3-29.
- MUNDELL, Robert [1961]: A Theory of Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*, Vol. 51, No. 4, pp. 657-665.
- MUSGRAVE, Richard [1959]: *The Theory of Public Finance*. McGraw-Hill, New York.
- NICOLI, Francesco [2019]: Neofunctionalism revisited: integration theory and varieties of outcomes in the Eurocrisis. *Journal of European Integration*, pp. 1-20.
- NIEMANN, Arne [1998]: The PHARE programme and the concept of spillover: neofunctionalism in the making. *Journal of European Public Policy*, Vol. 5, No. 3, pp. 428-446.
- NIEMANN, Arne [2006]: *Explaining Decisions in the European Union*. Cambridge University Press, New York.

- NIEMANN, Arne and IOANNOU, Demosthenes [2015]: European Economic Integration in Times of Crisis: A Case of Neofunctionalism? *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 2, pp. 196-218.
- NIEMANN, Arne, LEFKOFRIDI, Zoe and SCHMITTER, Philippe C. [2019]: Neofunctionalism. In: WIENER, Antje, BÖRZEL, Tanja and RISSE, Thomas [eds., 2019]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- NYE, Joseph [1968]: Comparative Regional Integration: Concept and Measurement. *International Organization*, Vol. 22, No. 4, pp. 855-880.
- NYE, Joseph [1970]: Comparing Common Markets: A Revised Neo-Functionalist Model. *International Organization*, Vol. 24, No. 4, pp. 796-835.
- O'BRIEN, Robert and WILLIAMS, Marc [2020]: *Global Political Economy. Evolution and Dynamics*. Red Globe Press, London.
- PALÁNKAI Tibor [2011]: A nemzetközi integráció értelmezései. In: PALÁNKAI Tibor et al. [2011]: *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PALÁNKAI Tibor and KENGYEL Ákos [2011]: Integrációs intézmények – reguláció – kormányzás. In: PALÁNKAI Tibor et al. [2011]: *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PELLE Anita and VÉGH Marcell Zoltán [2019]: Hogyan változott az euróövezet a kezdetek óta? *Pénzügyi Szemle*, Vol. 64, No. 1, pp. 127-145.
- PIERSON, Paul [1996]: The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. *Comparative Political Studies*, Vol. 29, No. 2, pp. 123-163.
- PIERSON, Paul [2000]: Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review*, Vol. 94, No. 2, pp. 251-267.
- POLLACK, [2019]: Rational Choice and Historical Institutionalism. In: WIENER, Antje, BÖRZEL, Tanja and RISSE, Thomas [eds., 2019]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.

- QUAGLIA, Lucia [2013]: Financial Regulation and Supervision in the European Union after the Crisis. *Journal of Economic Policy Reform*, Vol. 16, No. 1, pp. 17-30.
- QUAGLIA, Lucia and ROYO, Sebastián [2015]: Banks and the Political Economy of the Sovereign Debt Crisis in Italy and Spain. *Review of International Political Economy*, Vol. 22, No. 3, pp. 485-507.
- QUAGLIA, Lucia and SPENDZHAROVA, Aneta [2017]: Post-crisis Reforms in Banking: Regulators at the Interface between Domestic and International Governance. *Regulation & Governance*, Vol. 11, No. 4, pp. 422-437.
- RISSE, [2005]: Neofunctionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 12, No. 2, pp. 291-309.
- ROMPUY van, Herman [2012a]: Towards a Genuine Economic and Monetary Union. Report by President of the European Council Herman van Rompuy. EUCO 120/12, 26 June 2012, Brussels.
- ROMPUY van, Herman [2012b]: Towards a Genuine Economic and Monetary Union. In Close Collaboration with José Manuel Barroso, Jean-Claude Juncker, Mario Draghi. 5 December 2012, Brussels.
- ROSAMOND, Ben [2000]: *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan, New York.
- SANDHOLTZ, Wayne and STONE SWEET, Alec [2014]: Neo-Functionalism and Supranational Governance. In: JONES, Erik, MENON, Anand and WEATHERILL, Stephen [2014]: *The Oxford Handbook of the European Union*. Oxford University Press, Oxford.
- SARCIANELLI, Mario [2013]: The European Banking Union: Will It Be a True Union without Risk Sharing? *PSL Quarterly Review*, Vol. 66, No. 265, pp. 137-167.
- SCHÄFER, David [2016]: A Banking Union of Ideas? The Impact of Ordoliberalism and the Vicious Circle on the EU Banking Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 54, No. 4, pp. 961-980.

- SCHIMMELFENNIG, Frank [2014]: European Integration in the Euro Crisis: The Limits of Postfunctionalism. *Journal of European Integration*, Vol. 36, No. 3, pp. 321-337.
- SCHIMMELFENNIG, Frank [2017]: Theorising Crisis in European Integration. In: DINAN, Desmond, NUGENT, Neill and PATERSON, William E. [eds., 2017]: *The European Union in Crisis*. Palgrave Macmillan, London.
- SCHIMMELFENNIG, Frank [2018]: Theorien der europäischen Integration. In: BECKER, Peter and LIPPERT, Barbara [eds., 2018]: *Handbuch Europäische Union*. Springer VS, Wiesbaden.
- SCHMIDT, Vivien A. [2016]: The New EU Governance: New Intergovernmentalism, New Supranationalism, and New Parliamentarism. Instituto Affari Internazionali (IAI) Working Papers 16, pp. 1-16.
- SCHMITTER, Philippe [1969]: Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration. *International Organization*, Vol. 23, No. 1, pp. 161-166.
- SCHMITTER, Philippe [1970]: A Revised Theory of Regional Integration. *International Organization*, Vol. 24, No. 4, pp. 836-868.
- SCHMITTER, Philippe [2004]: Neo-Neofunctionalism. In: WIENER, Antje and DIEZ, Thomas [eds., 2004]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- SRB [Web1]: Single Resolution Board – The Single Resolution Fund. <https://www.srb.europa.eu/>.
- STONE SWEET, A. and SANDHOLTZ, W. [1997]: European integration and supranational governance. *Journal of European Public Policy*, Vol. 4, No. 3, pp. 297-317.
- STONE SWEET, A. and SANDHOLTZ, W. [1998]: *European Integration and Supranational Governance*. Oxford University Press, Oxford.

- SZIJÁRTÓ Norbert [2014]: Az optimális valutaövezet elméletek evolúciója. *Műhelytanulmányok* 105., Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, pp. 1-42.
- SZIJÁRTÓ Norbert [2018]: *Az optimális valutaövezet elméletek és a Gazdasági és Monetáris Unió működése*. Ph.D. értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- THIRION, Gilles [2017]: European Fiscal Union: Economic Rationale and Design Challenges. *CEPS Working Document*, pp. 1-35.
- TRANHOLM-MIKKELSEN, Jeppe [1991]: Neo-functionalism: Obstinate or obsolete? A reappraisal in the light of the new dynamism of the EC. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 20, No. 1, pp. 1-2.
- TRÖGER, Tobias H. and KOTOVSKAIA, Anastasia [2022]: National Interests and Supranational Resolution in the European Banking Union. *SAFE Working Paper*, No. 340, pp. 1-28.
- VERDUN, Amy [2002]: Merging Neofunctionalism and Intergovernmentalism: Lessons from EMU. In: VERDUN, Amy [ed., 2002]: *The Euro – European Integration Theory and Economic and Monetary Union*. Rowman and Littlefield Publisher.
- VERDUN, Amy and ZEITLIN, Jonathan [2018]: Introduction: The European Semester as a New Architecture of EU Socioeconomic Governance in Theory and Practice. *Journal of European Public Policy*, Vol. 25, No. 2, pp. 137-148.
- VÉRON, Nicolas [2011]: Testimony on the European Debt and Financial Crisis. *Bruegel Policy Contribution* 2011/11, Brussels.
- VÉRON, Nicolas [2015]: Europe's Radical Banking Union. *Bruegel Essay and Lecture Series*, Bruegel, pp. 1-61.
- WIENER, Antje [2006]: Soft Institutions. In: BOGDANDY, Armin von and BAST, Jürgen [eds., 2006]: *Principles of European Constitutional Law*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon.

- WIENER, Antje and DIEZ, Thomas [eds., 2004]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- WIENER, Antje, BÖRZEL, Tanja and RISSE, Thomas [eds., 2019]: *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford.
- WOLFF, Guntram [2012]: A Budget for Europe’s Monetary Union. *Bruegel Policy Contribution*, No. 2012/22, Bruegel, Brussels, pp. 1-13.
- WOLFF, Guntram [2016]: European Parliament Testimony on EDIS. Bruegel Institute, Brussels.
- YIN, Robert K. [2014]: *Case Study Research: Design and Methods*. SAGE Publications, Inc., Los Angeles.

5. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK

- BENCZES István and KOLLÁRIK Ferenc [2021]: Tagállami preferenciák és/vagy közös érdek: Gondolatok a fiskális unió lehetőségéről. In: HALMAI Péter [ed., 2021]: *A gazdasági és monetáris unió jövője. Európai perspektívák*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- KOLLÁRIK Ferenc [2019a]: Euro Zone Crisis Management from Neofunctionalist perspective and the Possibility of a European Fiscal Union. *Köz-Gazdaság*, Vol. 14, No. 3, pp. 300-307.
- KOLLÁRIK Ferenc [2019b]: Eurozone-crisis Management in Neofunctionalist Framework: A European Fiscal Union? In: BENCZES István, KAPONYI Erzsébet and SZERÉNYI Zsuzsanna, [eds., 2019]: 1st International PhD Conference of the International Relations Multidisciplinary Doctoral School of CUB. *Conference Proceedings*, Corvinus University of Budapest, International Relations Multidisciplinary Doctoral School, Budapest.
- KOLLÁRIK Ferenc [2020a]: Magyarország, Csehország és Szlovákia regionális és makrogazdasági konvergenciája az EU-csatlakozás előtt és után. *Európai Tükör*, Vol. 23, No. 2, pp. 99-115.
- KOLLÁRIK Ferenc [2020b]: Az euróövezet válságrendezésének lehetséges scenáriói – mit mondanak az elméletek? Benczes István [2020]: Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban – a pénzügyi és gazdasági integráció forгатókönyvei című könyvének bemutatása. *Európai Tükör*, Vol. 23, No. 3, pp. 163-166.